

Małgorzata Winter

Wydział Zarządzania
Uniwersytet Warszawski

Falszowanie sprawozdań finansowych a odpowiedzialność zarządu za zobowiązania upadłej spółdzielni

---

Streszczenie

Obserwowana w ostatnich latach eskalacja oszustw księgowych, obejmujących fałszowanie sprawozdań finansowych, niesie różnorodne konsekwencje zarówno dla otoczenia jednostki gospodarczej, jak i dla jej kierownictwa. Celem artykułu jest przedstawienie skutków zniekształceń informacji prezentowanej w sprawozdaniach finansowych spółdzielni w świetle przepisów prawa upadłościowego i prawa spółdzielczego. W pierwszej części przeprowadzono przegląd regulacji prawnych i literatury przedmiotu, w wyniku którego wskazano na przesłanki zgłoszenia upadłości spółdzielni, omówiono cechy jakościowe sprawozdania finansowego oraz przyczyny i metody jego fałszowania. Część druga – badanie metodą studium przypadku – stanowiła egzemplifikację podjętych rozważań i pozwoliła na udowodnienie tezy, że brak badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta zwiększa ryzyko zafałszowania sprawozdania finansowego. Główne wnioski wynikające z analizy piśmiennictwa oraz badania empirycznego zostały zawarte w podsumowaniu. W konkluzji wskazano na konieczność poddania niezależnej weryfikacji wszystkich sprawozdań finansowych.

Słowa kluczowe: upadłość, spółdzielnia, fałszerstwo, sprawozdanie finansowe
Kody klasyfikacji JEL: K220, M410

---

1. Wprowadzenie

Obserwowana w ostatnich latach dynamika wzrostu przestępczości gospodarczej – zarówno w Polsce, jak i na świecie¹ – skłania do podejmowania działań, które w coraz większym stopniu będą przeciwdziałać temu niekorzystnemu zjawisku. Jednym z warunków koniecznych, które muszą być spełnione, aby te działania były skuteczne, jest określenie rodzaju i poznanie popełnianych czynów, co wymaga specjalistycznej, interdyscyplinarnej wiedzy. W praktyce gospodarczej oraz w literaturze przedmiotu poświęconej tej problematyce ogół zadań związanych z zarządzaniem ryzykiem nadużyć oraz ich wykrywaniem określany jest mianem audytu śledczego. Podkreśla się przy tym, że jednym z jego głównych obszarów powinna być sfera finansów podmiotu gospodarczego, a szczególnie tzw. przestępstwa białych kołnierzyków. W tym kontekście problematyka fałszowania sprawozdań finansowych nabiera coraz większego znaczenia.

Celem artykułu jest przedstawienie skutków zniekształceń informacji prezentowanej w sprawozdaniach finansowych spółdzielni w świetle przepisów prawa upadłościowego i prawa spółdzielczego. Do realizacji powyższego celu zostały wykorzystane dwie zasadnicze metody badawcze: przegląd literaturowy (obejmujący analizę piśmiennictwa i regulacji prawnych) oraz studium przypadku. Badanie empiryczne posłużyło autorce dodatkowo do wykazania, że brak badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta zwiększa ryzyko zafałszowania tego sprawozdania. Autorka uważa, że całkowita rezygnacja ustawodawcy z obowiązku poddania sprawozdań finansowych badaniu przez biegłego rewidenta przez wszystkie jednostki gospodarcze (przynajmniej co pewien czas) stwarza poważne zagrożenia zarówno dla otoczenia podmiotu gospodarczego, jak i dla jego kierownictwa.

---

¹ Por.: *Badanie przestępczości gospodarczej w Polsce 2016. Wyniki i kluczowe wnioski*, PwC, Warszawa 2016, <http://www.pwc.pl/pl/pdf/badanie-przestepczosci-gospodarczej-w-polsce-2016.pdf>, dostęp 24.04.2016; Ł. Chmielniak, A. Patoleta, *Raport: przestępstwa gospodarcze. Edycja 2013*, <http://bialekolnierzyki.com.pl/wp-content/uploads/2013/11/Chmielniak-Raport-2013.pdf>, dostęp 14.02.2015.

2. Przesłanki upadłości

Z początkiem 2016 r. weszły w życie przepisy Prawa restrukturyzacyjnego², na mocy których zostało gruntownie zreformowane prawo upadłościowe i naprawcze. Zasadniczym celem wprowadzonych regulacji było „wprowadzenie skutecznych instrumentów pozwalających na przeprowadzenie restrukturyzacji przedsiębiorstwa dłużnika i zapobieżenie jego likwidacji”³, a tym samym lepsza ochrona wierzycieli oraz oddzielenie postępowań restrukturyzacyjnych (naprawczych) od postępowań upadłościowych. Przyjęta koncepcja zaowocowała nie tylko uchwaleniem nowej ustawy: Prawo restrukturyzacyjne, lecz także zdeterminowała nowelizację szeregu obowiązujących ustaw, a zwłaszcza Prawa upadłościowego i naprawczego. Zmianie uległa nie tylko nazwa ustawy „Prawo upadłościowe i naprawcze” na „Prawo upadłościowe” – w związku z uchyleniem przepisów o postępowaniu naprawczym, ale w istotnym stopniu zmodyfikowano także te przepisy, które w praktyce powodowały liczne wątpliwości interpretacyjne. W szczególności ustawodawca dokonał istotnej zmiany definicji niewypłacalności oraz przesłanek: płynnościowej i oraz zadłużeniowej, świadczących o niewypłacalności jednostek gospodarczych. Redefinicja pojęcia niewypłacalności w większym stopniu uwzględnia przesłanki ekonomiczne i zgodnie z nią dłużnik jest niewypłacalny, jeśli utracił zdolność do wykonywania swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych. Innymi słowy, nie każde niewykonanie wymagalnych zobowiązań pieniężnych świadczy o niewypłacalności podmiotu gospodarczego. Nowa przesłanka płynnościowa stanowi, że dłużnika traktuje się jako niewypłacalnego, jeśli opóźnienie w wykonaniu zobowiązań pieniężnych przekracza trzy miesiące. Zmieniona została także przesłanka zadłużeniowa. O niewypłacalności osoby prawnej oraz jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej świadczy sytuacja, gdy zobowiązania pieniężne takiego podmiotu przekraczają wartość rzeczywistą (zbywczą, a nie wartość księgową) jego majątku, a stan ten utrzymuje się przez okres przekraczający dwa lata. Znowelizowane prawo upadłościowe zakłada przy tym domniemanie niewypłacalności osoby prawnej oraz jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, jeśli bilansowa wartość zobowiązań pomniejszonych o wartość rezerw oraz o wartość zobowiązań

² Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne, Dz.U. z 2015 r., poz. 978 ze zm.

³ *Uzasadnienie do projektu ustawy Prawo restrukturyzacyjne*, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2824>, dostęp 22.01.2016, s. 7.

wobec jednostek powiązanych przekracza wartość aktywów tej jednostki, przy czym stan taki utrzymuje się przez okres przekraczający 24 miesiące⁴. Należy przy tym zaznaczyć, że wartości bilansowe, o których powyżej mowa, wynikają ze sprawozdań finansowych sporządzanych zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości⁵.

Głębokie zmiany, na jakie zdecydował się ustawodawca, nie objęły jednak wszystkich obszarów związanych z problematyką upadłości podmiotów gospodarczych. W szczególności nie zostały zmodyfikowane przepisy dotyczące upadłości spółdzielni, zawarte w ustawie z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze⁶ i które nadal pozostają *lex specialis derogat legi generali* w stosunku do przepisów prawa upadłościowego.

Specyfika prawa spółdzielczego w stosunku do regulacji prawa upadłościowego wyraża się przede wszystkim w odmiennym momencie, w którym należy ustalić, czy zachodzą przesłanki do złożenia wniosku o postawienie jednostki gospodarczej w stan upadłości. Jak już wyżej wspomniano, prawo upadłościowe w treści art. 11 przewiduje trzy sytuacje świadczące o niewypłacalności podmiotu gospodarczego, posiadającego zdolność prawną:

- 1) opóźnienie w wykonaniu zobowiązań pieniężnych przekraczające trzy miesiące;
- 2) utrzymująca się ponad dwadzieścia cztery miesiące nadwyżka zobowiązań pieniężnych nad wartością tych składników majątku, które wchodzi w skład masy upadłości; do wartości zobowiązań nie wlicza się zobowiązań przyszłych, w tym zobowiązań pod warunkiem zawieszającym oraz zobowiązań wobec wspólnika albo akcjonariusza z tytułu pożyczki lub innej czynności prawnej o podobnych skutkach (np. z tytułu dostawy towaru z odroczonym terminem płatności);
- 3) zobowiązania bilansowe, z wyłączeniem rezerw na zobowiązania oraz zobowiązań wobec jednostek powiązanych, przekraczają bilansową wartość aktywów podmiotu gospodarczego przez okres dłuższy niż dwadzieścia cztery miesiące.

Należy nadmienić, że w dwóch pierwszych przypadkach sprawdzenie, czy nie zachodzą przesłanki do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, powinno się odbywać na bieżąco, czyli w trakcie całego roku obrotowego. Jest to związane z ustawowym obowiązkiem ciążącym na dłużniku: zgodnie z treścią art. 21 ust. 1

⁴ Art. 11 ust. 5, Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, Dz.U. z 2015 r., poz. 233 ze zm.

⁵ *Uzasadnienie do projektu ustawy Prawo restrukturyzacyjne*, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2824>, dostęp 22.01.2016, s. 66.

⁶ Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. z 2016 r., poz. 21.

Prawa upadłościowego⁷ nie później niż w ciągu trzydziestu dni od dnia, w którym wystąpiła podstawa do ogłoszenia upadłości, należy zgłosić we właściwym sądzie rejonowym – sądzie gospodarczym wniosek o ogłoszenie upadłości. Jedynie trzecia sytuacja związana jest z analizą bilansu, a więc odbywa się cyklicznie.

Odrębne podejście do problematyki ustalenia momentu, w którym stwierdza się niewypłacalność spółdzielni, a tym samym spełnione są przesłanki do ogłoszenia jej upadłości, zawarte jest w Prawie spółdzielczym. Warto w tym miejscu zauważyć, że od momentu uchwalenia tego aktu prawnego w 1982 r. nie uległy żadnej zmianie regulacje prawne dotyczące upadłości spółdzielni. Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 130 ust. 2 niewypłacalność spółdzielni zachodzi wtedy, gdy wykazana w sprawozdaniu finansowym ogólna wartość jej aktywów nie wystarcza na zaspokojenie wszystkich ciężących na niej zobowiązań ujawnionych w tymże sprawozdaniu finansowym⁸. Podkreślić trzeba, że w odniesieniu do spółdzielni jest to wyłączna podstawa do zgłoszenia wniosku o ogłoszenie jej upadłości, natomiast nie jest nią fakt zaprzestania płacenia przez spółdzielnię wymagalnych zobowiązań pieniężnych⁹. Powyższe stwierdzenie znajduje odzwierciedlenie w wyrokach sądów powszechnych, a przykładowo w wyrokach Sądu Najwyższego: z dnia 30 listopada 2012 r.¹⁰ oraz z dnia 15 maja 2014 r.¹¹. Tym samym datą, w której możliwe jest stwierdzenie niewypłacalności spółdzielni, jest data sporządzenia sprawozdania finansowego. Prawo spółdzielcze odwołuje się wprost do danych zawartych w sprawozdaniu finansowym, który jest szczególnym dokumentem księgowym. W tym kontekście specjalnego znaczenia nabiera jakość sprawozdania finansowego, gdyż informacje zawarte w bilansie determinują ustalenie ewentualnej niewypłacalności spółdzielni.

⁷ Art. 21 ust. 1, Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, Dz.U. z 2015 r., poz. 233 ze zm.

⁸ Art. 130 ust. 2, Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. z 2016 r., poz. 21.

⁹ W latach 2003–2005 orzecznictwo sądów powszechnych, w tym także Sądu Najwyższego, nie było jednolite i jednoznaczne w tym zakresie. W literaturze przedmiotu nadal można się spotkać z tezą, że już zaprzestanie regulowania zobowiązań przez spółdzielnię spełnia przesłanki jej niewypłacalności, np.: S. Gurgul, *Upadłość spółdzielni mieszkaniowej, dewelopera i towarzystwa budownictwa społecznego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 134.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 30 listopada 2012 r., Sygn. akt: I UK 285/12, <http://www.lexlege.pl/orzeczenie/239515/i-uk-285-12-wyrok-sadu-najwyzszego-izba-pracy-ubezpieczen-spoecznych-i-spraw-publicznych/>, dostęp 3.04.2016.

¹¹ Wyrok SN z dnia 15 maja 2014 r., Sygn. akt: III UK 156/13, https://mojepanstwo.pl/dane/sn_orzeczenia/29466,iii-uk-156-13, dostęp 3.04.2016.

3. Sprawozdanie finansowe i jego cechy jakościowe

Sprawozdanie finansowe, stanowiące najbardziej rozpoznawalny finalny produkt systemu informacyjnego rachunkowości, można zdefiniować jako usystematyzowany zbiór, pochodzących z ksiąg rachunkowych, danych liczbowych o działalności gospodarczej i jej wynikach oraz o sytuacji finansowej jednostki gospodarującej¹². Sprawozdanie finansowe można więc określić jako szczególny agregat informacyjny o jednostce gospodarczej. Co ważne, informacje generowane przez rachunkowość, a ujęte w sposób zwięzły w sprawozdaniu finansowym, powstają w efekcie przetworzenia rzeczywistości gospodarczej w obraz zgodny z normami i zasadami prawa bilansowego¹³.

Zawartość sprawozdania finansowego spółdzielni jest uzależniona od jej wielkości mierzonej zatrudnieniem, wartością sumy bilansowej oraz wartością przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych. Najczęściej, sprawozdanie finansowe spółdzielni składa się z trzech elementów: bilansu, rachunku zysków i strat oraz z informacji dodatkowej. Relatywnie duże spółdzielnie, których sprawozdania finansowe podlegają obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta, muszą dodatkowo sporządzić zestawienie zmian w kapitale własnym, a także rachunek przepływów pieniężnych. Oprócz tego zarząd każdej spółdzielni jest zobligowany do sporządzenia sprawozdania z jej działalności.

Dokonane przez ustawodawcę ostatnie nowelizacje ustawy z dnia 29 września o rachunkowości wprowadziły możliwość sporządzenia przez spółdzielnie sprawozdań finansowych w sposób uproszczony, przewidziany dla jednostek mikro lub małych¹⁴; ten aspekt nie będzie jednak poruszany w dalszej części niniejszego opracowania i wszystkie kwestie dotyczące sprawozdań finansowych spółdzielni będą się odnosić do informacji prezentowanych w zakresie ustalonym w załączniku nr 1 do przywołanej powyżej ustawy.

¹² *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, red. G.K. Świdarska, Difin, Warszawa 2009, s. 16.

¹³ K. Trzpięta, *Wykorzystanie danych systemu rachunkowości dla celów ustalenia podatku dochodowego – analiza interpretacji prawa podatkowego*, w: *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy*, red. A. Karmańska, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013, s. 715.

¹⁴ Art. 1, Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz.U. z 2014 r., poz. 1100 oraz: art. 1, Ustawa z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r., poz. 1333.

Na kierownika każdej jednostki gospodarczej – którym w przypadku spółdzielni jest jej zarząd – ciąży obowiązek zapewnienia spełnienia przez sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności wszystkich wymagań ustawy o rachunkowości: zarówno formalnych, jak i merytorycznych. Powyższa dyspozycja ustawodawcy dotyczy w szczególności jakości sporządzanych sprawozdań.

Informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych stanowią niezwykle ważne źródło wiedzy o jednostce gospodarczej zarówno dla odbiorców wewnętrznych, jak i zewnętrznych¹⁵. Stąd też sprawozdaniom finansowym stawia się określone wymagania odnośnie do ich jakości.

Problematyka jakości sprawozdań finansowych była poruszana wielokrotnie w polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu. Za najważniejsze cechy jakościowe sprawozdania finansowego zazwyczaj uważa się¹⁶:

- zrozumiałość, czyli takie przedstawienie informacji finansowej, aby jej odbiorca mógł bez większych trudności dokonać oceny podmiotu gospodarczego, który to sprawozdanie sporządził; zakłada się przy tym, że użytkownicy sprawozdania finansowego mają dostateczną wiedzę do oceny oraz interpretacji przedstawianych wyników;
- przydatność, czyli użyteczność będącą wypadkową charakteru i istotności przekazywanych użytkownikowi informacji;
- wiarygodność, która daje gwarancję prezentacji informacji wolnych od błędów merytorycznych i rachunkowych, sprawdzalnych i jednocześnie obiektywnych, bezstronnych, kompletnych oraz wyważonych – przy uwzględnieniu zasady ostrożności;
- porównywalność, która dotyczy zarówno aspektu czasowego, jak i merytorycznego oraz opiera się na zasadzie ciągłości przyjętych zasad; współcześnie rozpatrywana jest także w wymiarze przestrzennym.

Z punktu widzenia celu niniejszego artykułu oraz postawionej w nim tezy na szczególną uwagę zasługuje wiarygodność sprawozdania finansowego. Powyższa cecha jest postrzegana jako najważniejszy atrybut sprawozdania finansowego i wynika wprost z nadrzędnej zasady rachunkowości, jaką jest zasada rzetelnego i jasnego

¹⁵ R. Cieślak, *Wpływ audytu na „jakość zysku” spółek IPO na przykładzie GPW w Warszawie*, w: *Współczesne uwarunkowania sprawozdawczości i rewizji finansowej*, red. J. Krasodomska, K. Świetla, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2015, s. 67–68.

¹⁶ Szerzej: M. Giedroyc, *Porównywalność sprawozdań finansowych w przestrzeni*, w: *Współczesne uwarunkowania sprawozdawczości i rewizji finansowej*, red. J. Krasodomska, K. Świetla, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2015, s. 145–155.

obrazu, stanowiąca odpowiednik wyrażonej w doktrynie anglosaskiej zasady *true and fair view*. Zasada ta stanowi niejako wyznacznik do stosowania uzupełniających ją poszczególnych zasad rachunkowości. Wskazuje ona, że stosując wybrane przez jednostkę zasady rachunkowości, nie można zaburzyć swoim działaniem skuteczności zasady jasnego i rzetelnego obrazu. Przestrzeganie zasady jasnego i rzetelnego obrazu w powiązaniu z zasadą przewagi treści ekonomicznej nad formą stanowi gwarancję, że informacje uzyskiwane z systemu rachunkowości będą odzwierciedlać faktyczną sytuację majątkową i finansową podmiotu gospodarczego, rzeczywisty rezultat prowadzonej działalności, z uwzględnieniem wszystkich dokonanych zdarzeń gospodarczych, zgodnie z ich treścią ekonomiczną. Zasada ta została wyrażona w art. 4 ust. 1 ustawy o rachunkowości, zgodnie z którym jednostki obowiązane do prowadzenia rachunkowości powinny stosować przyjęte zasady rachunkowości w sposób umożliwiający jasne i rzetelne przedstawienie ich sytuacji majątkowej oraz finansowej, a także wyniku finansowego. Podkreślić należy, że zasada ta stanowi samodzielny obowiązek jej stosowania.

Działanie niezgodne z wyżej wymienioną zasadą stanowi naruszenie nie tylko przepisów prawa bilansowego, lecz także innych regulacji prawnych. Za takim stanowiskiem opowiedziały się zarówno organy administracji publicznej, jak i sądy powszechne. Przykładowo: Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 1 października 1998 roku stwierdził: „Uchybienie obowiązkowi wynikającym z art. 4 ust. 4 i art. 52 ustawy [...] o rachunkowości [...] stanowi ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych w rozumieniu art. 52 § 1 pkt 1 KP i uzasadnia pozbawienie dyrektora prawa do odprawy, o której mowa w art. 39 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych”¹⁷. Podobne stanowisko przyjęła w dniu 25 listopada 2010 r. Regionalna Komisja Orzekająca w sprawach o naruszenie dyscypliny finansów publicznych przy Regionalnej Izbie Obrachunkowej w Warszawie¹⁸.

Sprawozdanie finansowe sporządzane w sposób „standardowy” nie może być uznane za wiarygodne, jeśli nie będą przestrzegane przy jego sporządzaniu pozostałe zasady rachunkowości, a spośród nich zasada ostrożności oraz zasada kontynuacji działania.

---

¹⁷ Wyrok SN z dnia 1 października 1998 r., Sygn. akt I PKN 360/98, <http://prawo.money.pl>, dostęp 25.03.2016.

¹⁸ Orzeczenie Regionalnej Komisji Orzekającej z dnia 25 listopada 2010 r., RIO-IV-R-70/09-K-05/10, Biuletyn orzecznictwa w sprawach o naruszenie dyscypliny finansów publicznych nr 2/2011, http://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=7881b9f9-3195-4a82-b0ab-85ff99c2b621&groupId=764034, s. 81, 83, 84, dostęp 28.03.2016.

Obowiązek stosowania przepisów prawa bilansowego w sposób zgodny z zasadą ostrożności wynika wprost z treści art. 7, zgodnie z którym, dokonując wyceny poszczególnych składników zasobów majątkowych i kapitału oraz ustalając rezultat działalności jednostki, należy czynić to z uwzględnieniem tej reguły. Konieczność stosowania zasady ostrożnej wyceny wynika z nieuchronnej dozy niepewności związanej z wyceną oraz dążenia do jak najlepszego oddania wiarygodnej sytuacji majątkowej i finansowej jednostki gospodarczej. Zasada ostrożności stanowi, że wyceniając składniki aktywów i pasywów, jednostka powinna dokonać pewnych „pesymistycznych” założeń. Innymi słowy, zasada ostrożności polega na wysokim, a zarazem wiarygodnym wycenianiu kosztów, strat lub zobowiązań przy jednoczesnym zachowawczym, realnym wycenianiu przychodów, zysków i stanu końcowego aktywów. Praktyczna implementacja zasady ostrożności przejawia się m.in. w obowiązku dokonywania odpisów aktualizacyjnych i tworzenia rezerw na znane jednostce ryzyko¹⁹.

Ostatnią z przywołanych na potrzeby niniejszego artykułu zasad jest zasada kontynuacji działania, zgodnie z którą przy sporządzaniu sprawozdań finansowych przyjmuje się założenie, iż podmiot gospodarczy będzie w stanie prowadzić swoją statutową działalność – bez istotnej zmiany jej zakresu – w dającej się przewidzieć rzeczywistości, czyli przynajmniej przez okres kolejnego roku obrotowego. Jak już wyżej zostało wskazane, za jakość sprawozdania finansowego odpowiada kierownik jednostki. W konsekwencji, odpowiedzialność za ustalenie, czy spełniona jest przesłanka kontynuacji działania, należy do ustawowych obowiązków zarządu spółdzielni, który z mocy prawa jest kierownikiem jednostki.

4. Przyczyny i metody fałszowania sprawozdań finansowych

Wprawdzie problem zniekształcania informacji prezentowanej w sprawozdaniach finansowych nie jest nowym wyzwaniem sprawozdawczości, ale na jego rozwiązanie ciągle poszukuje się skutecznego sposobu. Aby móc przeciwdziałać fałszerstwom księgowym, niezbędna jest znajomość przesłanek, którymi kierują się osoby pełniące te czyny, i stosowanych przez te osoby metod manipulacji.

---

¹⁹ *Rachunkowość w zarządzaniu ryzykiem w przedsiębiorstwie*, red. E. Nowak, PWE, Warszawa 2010, s. 37.

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na dwa podstawowe aspekty przyczyn popełniania oszustw księgowych: przesłanki ekonomiczne oraz uwarunkowania psychologiczne i kulturowe.

Przesłanki ekonomiczne popełnianych oszustw księgowych można powiązać z ewolucją poszczególnych etapów i zasad, na podstawie których funkcjonuje przedsiębiorstwo. Rzeczywistość gospodarcza kreowana przez przedsiębiorców jest w naukach ekonomicznych wyjaśniana przez pryzmat teorii przedsiębiorstwa. Poszczególne teorie odmiennie podchodzą do podstawowych koncepcji działania przedsiębiorcy, a co za tym idzie zajmują odmiennie stanowiska na temat źródeł oszukańczych działań. Obszerną analizę tego problemu przeprowadził P. Gut, wskazując, że teorie, które najtrafniej odpowiadają na pytanie o źródło zachowań prowadzących do oszustw księgowych, to teorie menedżerskie i teoria agencji²⁰.

Aspekt psychologiczno-kulturowy fałszowania sprawozdań finansowych wymaga odniesienia się do czterech schematów sposobów myślenia, zawartych w: psychologii różnic indywidualnych, społecznej psychologii poznawczej, psychologii międzykulturowej i antropologii²¹. Psychologia poznawcza, w kontekście fałszowania sprawozdań finansowych, nie opiera swoich teorii na wrodzonych cechach osobowości, jak psychologia różnic indywidualnych, ale na ocenie prawdopodobieństwa możliwych konsekwencji działań. Indywidualne odczucia względem prawdopodobieństwa osiągnięcia korzyści lub straty są silnie uwikłane w kontekst podejmowanych decyzji. Myślenie o zdarzeniach uwarunkowanych w przyszłości niesie ze sobą możliwość popełnienia błędów dwojakiego rodzaju: nietrafnego przewidywania co do konsekwencji rozważanego działania lub nietrafnej oceny prawdopodobieństwa wystąpienia poszczególnych jego konsekwencji. Przyczyny popełnianych błędów leżą w poznawczym interpretowaniu sytuacji decyzyjnej. Oznacza to, że doświadczenia odpowiadają za to, w jaki sposób dana osoba radzi sobie z sytuacjami decyzyjnymi. Najczęściej występujące wyjątki od racjonalnego zachowania podczas sytuacji charakteryzujących się ryzykiem przejawiają się w nadmiernej koncentracji na zysku przy niedocenianiu potencjalnych strat, myśleniu życzeniowym – związanym z nadmiernym optymizmem bądź efektem utopionych kosztów, który nie pozwala wycofać się z nieracjonalnej decyzji.

---

²⁰ P. Gut, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 17–29.

²¹ M. Witkowski, *Psychologiczne i kulturowe uwarunkowania podejmowania ryzyka w kontekście kreatywnej księgowości*, w: *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*, red. S. Surdykowska, Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2005, s. 154.

Ważnym elementem teorii poznawczej jest grupa odniesienia, w obrębie której jednostka podejmuje decyzje. Wskazuje się, że również ów zespół może być przyczyną nieracjonalnego albo ryzykownego zachowania. Zarówno psychologia różnic indywidualnych, jak i psychologia poznawcza postulują prawa uniwersalne, niemodyfikowalne przez kulturę. W odniesieniu do rachunkowości można zauważyć wpływ różnic kulturowych – każda z kultur posiada swoje wyznaczniki i atrybuty. G. Hofstede jest twórcą teorii, która umożliwia liczbowe opisanie oblicza kultury poszczególnych państw, za pomocą wyznaczników przypisanych do pięciu kategorii: indywidualizm–kolektywizm, męskość–kobiecość, unikanie niepewności, dystans władzy, dynamizm konfucjański²². Należy jednak mieć na uwadze, że wniosek, jaki można wyciągnąć z analizy zafałszowanej sprawozdawczości finansowej w kategoriach działań zdeterminowanych bodźcami wyjaśnianymi przez naukę psychologii i socjologii, jest jednoznaczny: nie da się ostatecznie określić zbioru uniwersalnych przyczyn popełniania nadużyć księgowych. Przy czym źródła i przesłanki popełnianych nadużyć można i należy doszukiwać się w kontekście nauk psychologii i socjologii.

Niezależnie od konieczności poznania motywów, jakimi kierują się osoby fałszujące sprawozdania finansowe, dla skutecznego przeciwdziałania tym praktykom konieczna jest wiedza o metodach stosowanych przez manipulatorów. Systematykę metod fałszowania sprawozdań finansowych zaproponował między innymi W. Wąsowski, dzieląc je na trzy główne grupy²³.

1. Według elementów sprawozdania:
  - różnice czasowe lub/i niewłaściwa wycena, generujące fikcyjne przychody i ukryte koszty,
  - brak informacji objaśniających.
2. Według podejmowanych czynności:
  - zawyżanie/zaniżanie wartości aktywów,
  - zawyżanie/zaniżanie wartości pasywów,
  - zawyżanie wartości sumy bilansowej,
  - pomijanie lub fałszowanie opisu w informacji dodatkowej.

²² G. Hofstede, G.J. Hofstede, M. Mankiv, *Kultury i organizacje*, PWE, Warszawa 2011.

²³ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość. Fałszowanie sprawozdań finansowych*, Difin SA, Warszawa 2010, s. 109.

3. Według stosowanych technik:

- ukrywanie i preparowanie dowodów,
- niewłaściwa wycena,
- niewłaściwa klasyfikacja do pozycji wzorów.

Falszowanie sprawozdań finansowych może dotyczyć zasobów wykazywanych jako aktywa i pasywa jednostki, a także strumieni, czyli wartości wykazywanych jako przychody i koszty.

5. Sprawozdanie finansowe a upadłość spółdzielni – studium przypadku

5.1. Metodologia przeprowadzonego badania

Podmiotem, który zostanie poddany analizie *case study*, jest Spółdzielnia Pracy „X”, zaś przedmiotem tej analizy są jej sprawozdania finansowe za lata 2002–2004.

Badanie empiryczne przeprowadzone przez autorkę oparte jest na wszechstronnej analizie dokumentacji zgromadzonej w aktach sądowych Sądu Okręgowego w P., a dotyczących Spółdzielni Pracy „X”. Akta sądowe zostały autorce udostępnione w celu opracowania opinii w zakresie wskazanym postanowieniem Sądu Okręgowego w P., a obejmującym między innymi ustalenie, czy członkowie Zarządu Spółdzielni Pracy „X” we właściwym czasie zgłosili wniosek o wszczęcie postępowania upadłościowego (w jakiej dacie zaistniały przesłanki do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości) oraz kiedy w analizowanej spółdzielni „nastąpiła nadwyżka pasywów nad aktywami po uwzględnieniu wszystkich dodatkowych pasywów ujawnionych w toku postępowania w Sądzie, które nie były wykazane w bilansach²⁴”. Autorka uzyskała zgodę Prezesa Sądu Okręgowego w P. do wykorzystania danych zawartych w udostępnionych materiałach i wyników swojej pracy w celach naukowych. Jednocześnie autorka została zobowiązana do zachowania anonimowości badanej jednostki oraz nieujawniania nazwy sądu prowadzącego postępowanie.

---

²⁴ W istocie chodziło o ustalenie wartości nadwyżki zobowiązań Spółdzielni Pracy „X” nad wartością jej aktywów; użyte w tezie dowodowej cytowane sformułowanie, zawarte w postanowieniu Sądu Okręgowego w P. o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego sądowego, „powieli” zwrot zawarty m.in. w wyrokach i uchwałach Sądu Najwyższego (przykładowo: uchwała SN z dnia 11 lutego 2014 r. Sygn. akt I UZP3/13), http://sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza_orzeczen, dostęp 12.04.2016.

5.2. Charakterystyka badanej jednostki i determinanty analizy jej sprawozdań finansowych

Analizowana spółdzielnia pracy rozpoczęła swoją działalność w 1975 r., natomiast w sierpniu 2005 r. został złożony przez Zarząd tej spółdzielni wniosek o postawienie jej w stan upadłości. W grudniu 2005 r. właściwy miejscowo Sąd Rejonowy ogłosił upadłość Spółdzielni Pracy „X”, obejmującą likwidację majątku upadłego i wyznaczył sędziego komisarza w osobie sędziego Sądu Rejonowego oraz wyznaczył syndyka. Likwidacja została zakończona we wrześniu 2007 r. Ujawnione w toku likwidacji zobowiązania spółdzielni obejmowały m.in. nieopłacone składki ZUS (składki na ubezpieczenia społeczne, zdrowotne, Fundusz Pracy oraz Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych), które nie zostały w całości spłacone, także w trakcie postępowania upadłościowego, ze względu na brak środków finansowych upadłej spółdzielni.

Po zakończeniu postępowania likwidacyjnego Oddział ZUS – będący wierzycielem upadłej Spółdzielni Pracy „X” – złożył pozew do właściwego Sądu Rejonowego, wnosząc o zapłatę zaległych składek solidarnie przez wszystkich członków Zarządu analizowanej spółdzielni. W uzasadnieniu swojego pozwu Oddział ZUS podkreślił, że Zarząd spółdzielni nie złożył wniosku o postawienie jej w stan upadłości w terminie ustawowym, co w konsekwencji oznacza, iż członkowie Zarządu ponoszą pełną, solidarną odpowiedzialność materialną za zobowiązania Spółdzielni Pracy „X”. Sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo Oddziału ZUS i orzekł o odpowiedzialności wszystkich członków Zarządu Spółdzielni Pracy „X”. Od wyroku Sądu Rejonowego odwołał się cały Zarząd i wniósł apelację do Sądu Okręgowego. Dla ustalenia, czy apelacja powinna być oddalona czy też nie, konieczne stało się ustalenie, czy powództwo wniesione przez Oddział ZUS było uzasadnione. Stąd też niezbędna była w szczególności analiza sprawozdań finansowych sporządzonych przez spółdzielnię. W tym celu Sąd Okręgowy postanowił dopuścić dowód z opinii biegłego sądowego na okoliczność ustalenia m.in. daty, w której zaistniały przesłanki do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości Spółdzielni Pracy „X” i powołał autorkę artykułu jako biegłą sądową, do wydania tejże opinii.

5.3. Sprawozdania finansowe Spółdzielni Pracy „X” za lata 2002–2004 i ich ocena

Spółdzielnia Pracy „X” jako rok obrotowy przyjęła rok kalendarzowy, a więc dniem bilansowym był 31 grudnia każdego roku.

Analizując jakość sprawozdań finansowych sporządzonych przez Spółdzielnię Pracy „X”, autorka artykułu wzięła pod uwagę informacje zawarte w bilansie otwarcia upadłości sporządzonym przez syndyka oraz pozostały materiał dowodowy, który znajdował się w aktach postępowania sądowego.

W pierwszej kolejności została przeprowadzona analiza sprawozdań finansowych sporządzonych przez Spółdzielnię. Autorka zbadała poprawność formalną i merytoryczną sprawozdań finansowych za lata 2002, 2003 i 2004.

Spółdzielnia była zobowiązana do prowadzenia rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości, według stanu prawnego obwieszczonego w Dz.U. z 2002 r. nr 76, poz. 694 ze zm. Za wykonywanie obowiązków Spółdzielni w zakresie rachunkowości określonych ustawą odpowiedzialność solidarną ponosili członkowie Zarządu. Stąd też, w szczególności, cały Zarząd ponosił odpowiedzialność za sporządzenie sprawozdań finansowych²⁵. Dodatkowo, na Zarządzie Spółdzielni ciążył obowiązek sporządzenia – wraz ze sprawozdaniem finansowym – sprawozdania z działalności. W materiale dowodowym, na którym oparła się autorka w trakcie opracowywania opinii sądowej, brak było informacji, czy Zarząd Spółdzielni sporządzał sprawozdania z działalności. Sprawozdania finansowe Spółdzielni Pracy „X” nie podlegały obowiązkowi badania przez biegłego rewidenta i nie były poddane takiemu badaniu dobrowolnie.

Analizowane sprawozdania finansowe Spółdzielni Pracy „X” nie budziły zastrzeżeń od strony formalnej, natomiast stwierdzone zostały liczne i istotne uchybienia od strony merytorycznej, które wpłynęły na ustalenie terminu wniesienia wniosku o ogłoszenie upadłości Spółdzielni.

W rachunku zysków i strat za 2003 r. zysk netto ustalono w wysokości 164 731,46 zł, natomiast w bilansie na dzień 31.12.2003 zysk netto w wysokości 184 179,46 zł. Powyższa niespójność podważa wiarygodność danych zawartych w sprawozdaniu

---

²⁵ W dokumentacji, która została udostępniona na potrzeby opracowania przez autorkę artykułu opinii sądowej, nie było żadnego dokumentu potwierdzającego przekazanie przez Zarząd Spółdzielni Pracy „X” tego zadania innej osobie ani nie została wskazana żadna osoba spośród członków Zarządu jako odpowiedzialna za sporządzenie sprawozdania finansowego.

finansowym. Uchwała Walnego Zgromadzenia zatwierdziła kwotę zysku wykazaną w bilansie.

W każdym z badanych sprawozdań finansowych, we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego Zarząd podał, że zostały zastosowane wszystkie zasady określone w przepisach ustawy o rachunkowości. Przeprowadzona przez autorkę artykułu analiza całej dostępnej dokumentacji wykazała, że została naruszona zasada ostrożności, zasada współmierności, a tym samym zasada rzetelnego i jasnego obrazu.

Zgodnie z zasadą ostrożności Spółdzielnia Pracy „X” powinna była dokonywać odpisów aktualizujących wartość należności, zapasów oraz dokonywać odpisów amortyzacyjnych i aktualizujących wartości niematerialnych i prawnych oraz środków trwałych. Spółdzielnia nie dokonywała aktualizacji wyceny aktywów, o czym świadczył brak w rachunku zysków i strat jakiegokolwiek wartości w pozycji „H.2. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych”. Niezależnie od tego, że gdyby były dokonane odpisy aktualizacyjne i byłyby ujęte w rachunku zysków i strat jako pozostałe koszty operacyjne, to dodatkowo szczegółowa informacja o dokonanych odpisach powinna być zawarta (a nie była) w informacji dodatkowej:

- „9) dane o odpisach aktualizujących wartość należności, ze wskazaniem stanu na początek roku obrotowego, zwiększeniach, wykorzystaniu, rozwiązaniu i stanie na koniec roku obrotowego, [...]
- 2) wysokość i wyjaśnienie przyczyn odpisów aktualizujących środki trwałe,
- 3) wysokość odpisów aktualizujących wartość zapasów”²⁶.

Zasada ostrożności nakłada na jednostkę obowiązek ujawnienia w sprawozdaniu finansowym wszystkich – nawet potencjalnych – zobowiązań (poprzez tworzenie rezerw, w tym także jako rozliczenia międzyokresowe bierne). Spółdzielnia Pracy „X” nie ujawniła w swoich bilansach wszystkich ciężących na niej wymagalnych zobowiązań, w kwocie wymaganej zapłaty, czyli wraz z odsetkami. Nieujawnione w bilansie zobowiązania dotyczyły między innymi zobowiązań publicznoprawnych z tytułu „Opłaty za korzystanie ze środowiska”, podatku od nieruchomości oraz odsetek od zaległości podatkowych. Powyższe świadczy, że spółdzielnia naruszyła zasadę ostrożności, ale przede wszystkim zasadę rzetelnego obrazu.

Dodatkowo, Spółdzielnia Pracy „X” nie dokonała aktualizacji wyceny wartości niematerialnych i prawnych dotyczących prac rozwojowych²⁷.

---

²⁶ Załącznik nr 1 do Ustawy z dnia 29 września 1994r. o rachunkowości, Dz.U. z 2002r. nr 76, poz. 694 ze zm.

²⁷ W opracowaniu pominięta została ocena prawidłowości dokonanej przez Spółdzielnię Pracy „X” kwalifikacji tej pozycji do aktywów trwałych, zamiast w ciężar kosztów bieżącej działalności.

Spółdzielnia nieprawidłowo wykazała stan Zakładowego Funduszu Świadczeń Socjalnych w aktywach bilansu, choć jest to kategoria pasywów, kwalifikowana do zobowiązań krótkoterminowych.

Z uwagi na to, że spółdzielnia nie realizowała swoich istotnych zobowiązań, istniało poważne ryzyko, że choć jeden z jej wierzycieli zgłosi wniosek o ogłoszenie upadłości. Zgodnie z ustawą o rachunkowości, w takiej sytuacji należało uwzględnić w informacji dodatkowej dyspozycję ustawodawcy²⁸ stanowiącą:

- „8. W przypadku występowania niepewności co do możliwości kontynuowania działalności, opis tych niepewności oraz stwierdzenie, że taka niepewność występuje, oraz wskazanie, czy sprawozdanie finansowe zawiera korekty z tym związane; informacja powinna zawierać również opis podejmowanych bądź planowanych przez jednostkę działań mających na celu eliminację niepewności;
9. W przypadku gdy inne informacje niż wymienione powyżej mogłyby w istotny sposób wpłynąć na ocenę sytuacji majątkowej, finansowej oraz wynik finansowy jednostki, należy ujawnić te informacje”.

Spółdzielnia nie zawarła w informacji dodatkowej informacji o ryzyku postawienia jej w stan upadłości, o egzekucjach i innych niekorzystnych zjawiskach. Tym samym została naruszona zasada rzetelnego i jasnego obrazu.

Przedstawione powyżej istotne błędy w sprawozdaniach finansowych wpłynęły na prawidłową wartość prezentowanych w bilansie aktywów i pasywów Spółdzielni Pracy „X” oraz na jej wyniki finansowe. Opracowując opinię na zlecenie Sądu Okręgowego, autorka artykułu dokonała korekty wartości aktywów i zobowiązań w latach 2002–2004 o kwoty wynikające z materiałów dowodowych zawartych w aktach sprawy²⁹. Wartości ujęte w sprawozdaniach finansowych Spółdzielni Pracy „X” oraz wyniki dokonanych przez autorkę korekt przedstawiono w tabeli 1.

Przedstawiona powyżej skorygowana wartość aktywów i zobowiązań wskazuje, że w sprawozdaniu finansowym za 2004 r. ogólna wartość aktywów spółdzielni nie wystarczała na zaspokojenie wszystkich jej zobowiązań. Sprawozdanie finansowe za 2004 r. zostało sporządzone w dniu 28 lutego 2005 r. (data złożenia podpisów przez członków Zarządu, która zarazem jest datą sporządzenia sprawozdania finansowego).

²⁸ Załącznik nr 1 do Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2002 r. nr 766, poz. 694 ze zm.

²⁹ Materiały dowodowe zawarte w aktach postępowania sądowego wskazywały na wcześniejsze spełnienie przesłanki niewypłacalności Spółdzielni Pracy „X”, jednak brak dowodów źródłowych jednoznacznie to potwierdzających uniemożliwił przyjęcie takiego domniemania.

Gdyby sprawozdanie finansowe za 2004 r. było sporządzone zgodnie z przepisami (a tym samym zgodnie ze stanem rzeczywistym aktywów i pasywów), to Zarząd Spółdzielni Pracy „X” powinien był w terminie do 15 marca 2005 r. zwołać Walne Zgromadzenie, w którego porządku obrad powinien był zamieścić sprawę dalszego istnienia spółdzielni. Członkowie Zarządu spółdzielni nie wypełnili tego wymogu, opierając się na informacjach pochodzących z nieprawidłowo sporządzonego sprawozdania finansowego. W konsekwencji nie zgłosili we właściwym czasie wniosku o ogłoszenie upadłości Spółdzielni.

Tabela 1. Wybrane składniki bilansu Spółdzielni Pracy „X” przed i po korekcie na 31 grudnia w latach 2002–2004 (w tys. zł)

Rok obrotowy Składnik bilansu	2002		2003		2004	
	Wartości przed korektą	Wartości po korekcie	Wartości przed korektą	Wartości po korekcie	Wartości przed korektą	Wartości po korekcie
Aktywa ogółem	3 751,25	2 391,17	3 476,45	2 276,5	3 391,48	2 097,96
Zobowiązania	2 150,88	2 332,46	1 826,05	2 034,44	2 045,66	2 247,06
Nadwyżka/niedobór aktywów nad zobowiązaniami	1 600,37	58,71	1 650,40	242,06	1 345,82	-149,10

Źródło: opracowanie własne.

Warto podkreślić, że dopiero nieprawidłowości ujawnione w sprawozdaniach analizowanej spółdzielni i ocena ich wpływu na poszczególne pozycje bilansowe pozwoliły na ustalenie przez Sąd Okręgowy odpowiedzialności majątkowej dwóch (z trzech) członków Zarządu i oddalenie ich odwołania. Co istotne, trzeci członek Zarządu Spółdzielni Pracy „X”, pełniący jednocześnie funkcję dyrektora finansowego i głównego księgowego, w dniu sporządzenia przez siebie sprawozdania finansowego Spółdzielni Pracy „X” złożył (skuteczną) rezygnację z funkcji członka Zarządu, uwalniając się tym samym od odpowiedzialności za długi spółdzielni. Można w tym miejscu postawić pytanie, czy nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych Spółdzielni Pracy „X”, sporządzanych przez tegoż członka Zarządu spółdzielni, były skutkiem popełnionych błędów czy też oszustwem. Analiza akt sądowych przeprowadzona przez autorkę artykułu skłania ją do stwierdzenia, że było to raczej świadome działanie i najprawdopodobniej nastąpiło fałszerstwo księgowe.

5.4. Wnioski z badania empirycznego

Przeprowadzona analiza sprawozdań finansowych Spółdzielni Pracy „X” za lata 2002–2004 wykazała, że zostały one sporządzone z naruszeniem nadrzędnych zasad rachunkowości. Tym samym informacje zawarte w tych sprawozdaniach nie mogły stanowić punktu odniesienia dla ustalenia niewypłacalności spółdzielni.

Zgodnie z regulacjami zawartymi w ustawie Prawo spółdzielcze wniosek o wszczęcie postępowania upadłościowego powinien zostać złożony przez Zarząd Spółdzielni Pracy „X” niezwłocznie po podjęciu przez Walne Zgromadzenie uchwały o postawieniu Spółdzielni w stan upadłości. Jednocześnie, Zarząd był zobowiązany do niezwłocznego zwołania Walnego Zgromadzenia Spółdzielni, na którego porządku obrad powinna zostać zamieszczona sprawa dalszego istnienia spółdzielni, jeśli tylko według sprawozdania finansowego spółdzielni ogólna wartość jej aktywów nie wystarczała na zaspokojenie wszystkich zobowiązań. Użyty w treści przywołanej ustawy termin „niezwłocznie”, zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie, określany jest jako dwa tygodnie. Wykrycie nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych Spółdzielni Pracy „X” zdeterminowało ustalenie odpowiedzialności majątkowej członków Zarządu analizowanej spółdzielni za jej zobowiązania wobec ZUS. Członkowie Zarządu Spółdzielni Pracy „X” nie spełnili wymogów ustawowych dotyczących jakości sprawozdań finansowych, a w konsekwencji nie dotrzyмали terminów podjęcia przez Zarząd odpowiednich czynności, zwalniających ich od odpowiedzialności majątkowej.

Odnosząc się do motywów oszustw popełnionych przez członków Zarządu, można spróbować je scharakteryzować przede wszystkim przez pryzmat ekonomiczny – była to najpewniej chęć ukrycia złej sytuacji finansowej spółdzielni. Takie zachowanie wpisuje się w teorie menedżerskie. Zdaniem autorki artykułu, psychologiczny aspekt popełnionego czynu najlepiej opisuje psychologia poznawcza w powiązaniu z dość wysokim wskaźnikiem męskości w Polsce. Wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 64 i charakteryzuje Polskę jako kraj o męskich cechach charakteru, w którym życie podporządkowane jest pracy, a od kadry zarządzającej wymaga się decyzyjności i asertywności. Nacisk kładziony jest na współzawodnictwo, a rezultaty mierzone poprzez efektywność – takie podejście cechuje środowisko stosunkowo podatne na działania związane z nierzetelną sprawozdawczością finansową³⁰.

³⁰ Poland, <http://geert-hofstede.com/poland.html>, dostęp 16.03.2016.

Z perspektywy czasu można jedynie przypuszczać, że członkiem Zarządu, który w największym stopniu przyczynił się do powstałych nieprawidłowości, a wręcz do fałszerstwa księgowego³¹, była osoba zajmująca jednocześnie stanowisko dyrektora finansowego i głównego księgowego oraz faktycznie sporządzająca sprawozdania finansowe. Za taką konkluzją przemawia fakt, że dokładnie w dniu sporządzenia sprawozdania finansowego Spółdzielni Pracy „X” za 2004 r. osoba ta jednocześnie złożyła rezygnację z pełnionej funkcji członka Zarządu i w związku z tym nie poniosła żadnej odpowiedzialności za zobowiązania Spółdzielni Pracy „X”³².

Metody, jakie zostały zastosowane przy fałszowaniu sprawozdań finansowych Spółdzielni Pracy „X”, można zaklasyfikować – zgodnie z omówionym w poprzedniej części artykułu podziałem – w sposób następujący:

1. Według elementów sprawozdania: brak informacji objaśniających.
2. Według podejmowanych czynności:
  - zawyżanie aktywów,
  - zaniżanie pasywów,
  - zawyżanie sumy bilansowej,
  - pomijanie opisu w informacji dodatkowej.
3. Według stosowanych technik: niewłaściwa wycena.

Sprawozdania finansowe analizowanej spółdzielni nigdy nie były poddane badaniu przez biegłego rewidenta, a co za tym idzie, nie podlegały obiektywnej, zewnętrznej ocenie prawdziwości zawartych w nich stwierdzeń. Prawidłowo przeprowadzona rewizja finansowa nie tylko wykryłaby nieprawidłowości, lecz także w ten sposób pośrednio uchroniłaby członków Zarządu od odpowiedzialności majątkowej za długi upadłej spółdzielni.

6. Podsumowanie

Przeprowadzona w niniejszym opracowaniu analiza piśmiennictwa i przepisów prawnych, dotyczących związków pomiędzy sprawozdaniem finansowym spółdzielni a stwierdzeniem jej niewypłacalności, potwierdza ogromne znaczenie jakości informacji zawartych w tym dokumencie. Główny cel sporządzania sprawozdań

---

³¹ Należy podkreślić, że powyższy wniosek dotyczący sfalszowania sprawozdań finansowych przez konkretną osobę stanowi wyłącznie przypuszczenie, a nie jednoznaczne stwierdzenie.

³² Odpowiedzialność za zobowiązania jednostki spadła natomiast na dwóch pozostałych członków Zarządu, zajmujących się sprawami organizacyjnymi, technicznymi, marketingiem itp.

finansowych, określony jako przedstawienie rzetelnego i jasnego obrazu jednostki gospodarczej, jest osiągnięty, jeżeli sprawozdanie zostało sporządzone na podstawie prawidłowo prowadzonych ksiąg rachunkowych i zgodnie z zasadami rachunkowości.

Obserwowana w ostatnich latach eskalacja oszustw księgowych, obejmująca także fałszowanie sprawozdań finansowych, niesie za sobą dalekosiężne skutki. Dotykają one szeroko rozumianego otoczenia jednostki gospodarczej, które na podstawie nieprawdziwych informacji podejmuje niewłaściwe decyzje, a także kierownictwa podmiotu gospodarczego. Przeprowadzone badanie empiryczne unaocznilo, w jaki sposób błędy popełnione przy sporządzaniu sprawozdania finansowego, za jakość którego odpowiada zarząd każdej spółdzielni, mogą wpłynąć na odpowiedzialność majątkową członków tego organu. Dodatkowo, przepisy prawa bilansowego³³ oraz przepisy kodeksu karnego (w określonych przypadkach)³⁴ przewidują odpowiedzialność karną kierownictwa jednostki gospodarczej za nierzetelnie sporządzone sprawozdania finansowe. Przyjęcie przez autorkę artykułu jako jednej z metod badawczych studium przypadku pozwoliło na lepsze zrozumienie procesu fałszowania sprawozdań finansowych i jego skutków, a jednocześnie wyniki *case study* potwierdzają słuszność tezy postawionej we wprowadzeniu: brak badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta zwiększa ryzyko zafałszowania sprawozdania finansowego.

Oszukańcza sprawozdawczość finansowa, wiąże się – jak już to zostało wcześniej wspomniane – z naruszeniem podstawowych zasad rachunkowości. Przeciwdziałaniem manipulacjom w obszarze sprawozdawczości finansowej może być w szczególności rewizja sprawozdania finansowego, rozumiana jako proces uwierzytelniający informację ekonomiczną. W opinii autorki, uchylenie³⁵ przez ustawodawcę obowiązku poddania sprawozdań finansowych badaniu przez biegłego rewidenta, przynajmniej raz na trzy lata, przez wszystkie podmioty gospodarcze prowadzące księgi rachunkowe, generuje automatycznie spadek zaufania co do jakości sprawozdań finansowych i prawdziwości zawartych w nich informacji, jeśli nie były one badane.

Podsumowując rozważania dotyczące szeroko pojmowanej problematyki fałszowania sprawozdań finansowych, a zwłaszcza w świetle przepisów prawa spółdzielczego, można wyciągnąć niżej wymienione ogólne wnioski.

³³ Art. 77, Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2013 r., poz. 330 ze zm.

³⁴ Art. 303 § 1, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. nr 88, poz. 553 ze zm.

³⁵ Zniesiony mocą: art. 1 pkt. 42 lit. b) i c), Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz.U. z 2000 r. nr 113, poz. 1186.

1. Niejednoznaczność przepisów prawa spółdzielczego w powiązaniu z prawem upadłościowym powoduje trudności z ustaleniem momentu niewypłacalności spółdzielni.
2. Manipulacja danymi w sprawozdaniach finansowych spółdzielni może powodować oddalenie w czasie postawienia spółdzielni w stan upadłości, a tym samym godzi w interesy wierzycieli.
3. Nieprzestrzeganie nadrzędnych zasad rachunkowości przy sporządzaniu sprawozdań finansowych, przy jednocześnie niskiej świadomości prawnej członków zarządu spółdzielni o ciężących na nich obowiązkach, wpływa na ustalenie odpowiedzialności majątkowej tych osób za zobowiązania upadłej spółdzielni.
4. Brak ustawowego obowiązku atestacji danych zawartych w sprawozdaniach finansowych jednostek zwolnionych z obowiązku poddania badaniu przez biegłego rewidenta tychże sprawozdań rodzi ryzyko fałszerstwa informacji, którego skutki dotyczą szerokiego kręgu osób i jednostek gospodarczych.
5. Audyt śledczy prowadzony w odniesieniu do spółdzielni powinien uwzględnić specyfikę ustalania spełnienia przesłanek ustawowych dla ogłoszenia upadłości tych podmiotów; w interesie wierzycieli spółdzielni jest złożenie stosownego wniosku, zanim zarząd spółdzielni będzie ustawowo do tego zobowiązany.

W konkluzji końcowej autorka artykułu postuluje *de lege ferenda* o objęcie obowiązkiem co najmniej weryfikacji przez biegłych rewidentów sprawozdań finansowych sporządzanych przez jednostki dzisiaj zwolnione ustawowo z tego zadania. Powyższy wniosek końcowy jest zbieżny z przyjętym przez VIII Krajowy Zjazd Biegłych Rewidentów Programem działania samorządu zawodowego biegłych rewidentów w latach 2015–2019³⁶ i ma na celu ochronę bezpieczeństwa obrotu gospodarczego.

Bibliografia

Dokumenty prawne

1. Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. z 2016 r., poz. 21.
2. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2013 r., poz. 330 ze zm.
3. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2002 r. nr 76, poz. 694.

---

³⁶ Uchwała Nr 47 VIII Krajowego Zjazdu Biegłych Rewidentów z dnia 26 czerwca 2015 r. w sprawie Programu działania Krajowej Izby Biegłych Rewidentów w latach 2015–2019, https://kibr.org.pl/pl/VIII_Zjazd, dostęp 25.04.2016.

4. Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz.U. z 2000 r. nr 113, poz. 1186.
5. Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, Dz.U. z 2015 r., poz. 233 ze zm.
6. Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, Dz.U. z 2014 r., poz. 1100.
7. Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne, Dz.U. z 2015 r., poz. 978 ze zm.
8. Ustawa z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r., poz. 1333.

Wydawnictwa zwarte

1. Cieślik R., *Wpływ audytu na „jakość zysku” spółek IPO na przykładzie GPW w Warszawie*, w: *Współczesne uwarunkowania sprawozdawczości i rewizji finansowej*, red. J. Krasodomska, K. Świetla, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2015.
2. Giedroyc M., *Porównywalność sprawozdań finansowych w przestrzeni*, w: *Współczesne uwarunkowania sprawozdawczości i rewizji finansowej*, red. J. Krasodomska, K. Świetla, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2015.
3. Gurgul S., *Upadłość spółdzielni mieszkaniowej, dewelopera i towarzystwa budownictwa społecznego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
4. Gut P., *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
5. Hofstede G., Hofstede G.J., Mankiv M., *Kultury i organizacje*, PWE, Warszawa 2011.
6. *Rachunkowość w zarządzaniu ryzykiem w przedsiębiorstwie*, red. E. Nowak, PWE, Warszawa 2010.
7. *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, red. G.K. Świdorska, Difin, Warszawa 2009.
8. Trzpięta K., *Wykorzystanie danych systemu rachunkowości dla celów ustalenia podatku dochodowego – analiza interpretacji prawa podatkowego*, w: *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy*, red. A. Karmańska, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa 2013.
9. Wąsowski W., *Kreatywna rachunkowość. Fałszowanie sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2010.
10. Witkowski M., *Psychologiczne i kulturowe uwarunkowania podejmowania ryzyka w kontekście kreatywnej księgowości*, w: *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowość*, red. S. Surdykowska, Wyższa Szkoła Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2005.

Źródła internetowe

1. *Badanie przestępczości gospodarczej w Polsce 2016. Wyniki i kluczowe wnioski*, PwC, Warszawa 2016, <http://www.pwc.pl/pl/pdf/badanie-przestepczosci-gospodarczej-w-polsce-2016.pdf>, dostęp 24.04.2016.
2. Chmielniak Ł., Patoleta A., *Raport: przestępstwa gospodarcze. Edycja 2013*, <http://bialekolnierzyki.com.pl/wp-content/uploads/2013/11/Chmielniak-Raport-2013.pdf>, dostęp 14.02.2015.
3. Orzeczenie Regionalnej Komisji Orzekającej z dnia 25 listopada 2010r., RIO-IV-R-70/09-K-05/10, Biuletyn orzecznictwa w sprawach o naruszenie dyscypliny finansów publicznych nr 2/2011, http://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uid=7881b9f9-3195-4a82-b0ab-85ff99c2b621&groupId=764034, dostęp 28.03.2016.
4. *Poland*, <http://geert-hofstede.com/poland.html>, dostęp 16.03.2016.
5. Uchwała SN z dnia 11 lutego 2014r., Sygn. akt I UZP3/13, http://sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza_orzeczen, dostęp 12.04.2016.
6. Uchwała Nr 47 VIII Krajowego Zjazdu Biegłych Rewidentów z dnia 26 czerwca 2015 r. w sprawie Programu działania Krajowej Izby Biegłych Rewidentów w latach 2015–2019, https://kibr.org.pl/pl/VIII_Zjazd, dostęp 25.04.2016.
7. *Uzasadnienie do projektu ustawy Prawo restrukturyzacyjne*, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2824>, dostęp 22.01.2016.
8. Wyrok SN z dnia 1 października 1998r., Sygn. akt: I PKN 360/98, <http://prawo.money.pl>, dostęp 25.03.2016.
9. Wyrok SN z dnia 30 listopada 2012r., Sygn. akt: I UK 285/12, <http://www.lexlege.pl/orzeczenie/239515/i-uk-285-12-wyrok-sadu-najwyzszego-izba-pracy-ubezpieczen-spoecznych-i-spraw-publicznych/>, dostęp 3.04.2016.
10. Wyrok SN z dnia 14 maja 2014r., Sygn. akt: III UK 156/13, https://mojepanstwo.pl/dane/sn_orzeczenia/29466,iii-uk-156-13, dostęp 3.04.2016.

Falsification of Financial Statements and Board Liability for the Commitments of a Bankrupt Cooperative

---

Summary

Recently observed rapidly increasing cases of accounting fraud that include falsification of financial reports produce different consequences for the environment of a particular economic actor and its top management. The aim of the paper is to present consequences of

the misrepresentation of data submitted in financial statements of a cooperative in the light of bankruptcy law and cooperatives law. The first part reviews legal regulations and subject matter literature to identify grounds for the application for bankruptcy filed by a cooperative; it also discusses qualitative features of financial statements together with reasons and methods of its falsification. The second part, a case study, exemplifies considerations and substantiates the thesis that the absence of chartered auditor's examination intensifies the risk of falsification of financial statements. Main findings from desk research and empirical studies can be found in the conclusions, where the authors stress that all financial statements should be subject to an independent audit.

Keywords: bankruptcy, cooperative, falsification, financial statements

---